

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**EMOTIONAL-EXPRESSIVE AND ARTISTIC-AESTHETIC FUNCTIONS OF PUNCTUATION MARKS IN VIRGINIA WOOLF'S NOVEL "MRS DALLOWAY"****Latofat Fazliddinovna Islomova**

Senior Lecturer, Department of Practical English

Karshi State University

Email: latofat.islomova1985@gmail.com

Science ID: MBX-0626-0181

Karshi, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Virginia Woolf, Mrs Dalloway, authorial punctuation, expressiveness, aesthetics, stream of consciousness, free indirect discourse, modernism, translation.

Received: 03.09.26**Accepted:** 04.09.26**Published:** 05.09.26

Abstract: The article examines the emotional-expressive and aesthetic functions of punctuation in Virginia Woolf's "Mrs Dalloway". It focuses on the period, semicolon, dash, parentheses, question and exclamation marks, ellipsis and comma as devices that organize stream of consciousness, free indirect discourse, psychological tension and modernist narrative rhythm. The study argues that punctuation in Vulf is not merely grammatical: it participates in representing shifts of consciousness, temporal layering, voice and affect. The findings also underline the importance of functionally preserving authorial punctuation in Uzbek translation.

VIRJINIYA VULFNING "MRS DALLOWAY" ROMANIDA TINISH BELGILARINING EMOTSIONAL-EKSPRESSIV BA BADIY-ESTETIK FUNKSIYALARI**Latofat Fazliddinovna Islomova**

Qarshi davlat universiteti Amaliy ingliz tili

kafedrasi katta o'qituvchisi

latofat.islomova1985@gmail.com

Ilmiy identifikatsiya raqami: MBX-0626-0181

Qarshi, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Virginia Vulf, Mrs Dalloway, muallif punktuatsiyasi, emotsional-ekspressivlik, badiiy-estetik funktsiya, ong oqimi, erkin o'zlashtirma nutq, modernizm, tarjima, pragmatika.

Annotatsiya: Maqolada Virginia Vulfning "Mrs Dalloway" romanida tinish belgilarining modernistik narrativni tashkil etish, ong oqimi va erkin o'zlashtirma nutqni shakllantirish, qahramon ruhiy holatini

intensivlashtirish hamda matnning badiiy-estetik ritmini yaratishdagi funksiyalari tadqiq etiladi. Nuqta, nuqtali vergul, tire, qavs, so‘roq va undov belgisi, ko‘p nuqta hamda vergulning sintaktik chegaralashdan tashqari emotsional-ekspressiv va pragmatik vazifalari original matn misolida tahlil qilinadi. Tadqiqot IMRAD tamoyili asosida tashkil etilib, stilistik, kontekstual, narratologik va qiyosiy-tarjimaviy tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalar Vulf punktuatsiyasi qahramon ongidagi uzilish, assotsiativ sakrash, xotira va hozirgi vaqtning qo‘shilishi, ichki ovozlarning almashishi hamda psixologik taranglikni grafik-sintaktik vositalar orqali modellashtirishini ko‘rsatadi. O‘zbekcha talqinda tinish belgilarining faqat grammatik me‘yor asosida almashtirilishi muallif ritmi va emotsional pragmatikasining qisman yo‘qolishiga olib kelishi mumkinligi asoslanadi.

ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЭКСПРЕССИВНЫЕ И ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ЗНАКОВ ПРЕПИНАНИЯ В РОМАНЕ ВИРДЖИНИИ ВУЛФ «МИССИС ДЭЛЛОУЭЙ»

Латофат Фазлиддиновна Исломова

Старший преподаватель кафедры практического английского языка

Каршинского государственного университета

ORCID ID: 0009-0003-3918-6260

Email: latofat.islomova1985@gmail.com

Научный идентификационный номер: MBX-0626-0181

Карши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Вирджиния Вулф, Mrs Dalloway, авторская пунктуация, экспрессивность, модернизм, поток сознания, перевод.

Аннотация: В статье исследуются эмоционально-экспрессивные и художественно-эстетические функции пунктуации в романе Вирджинии Вулф «Mrs Dalloway». Особое внимание уделяется роли точки, точки с запятой, тире, скобок, вопросительного и восклицательного знаков, многоточия и запятой в моделировании потока сознания, свободной косвенной речи, психологического напряжения и ритма модернистского повествования. На материале оригинального текста обосновывается необходимость функционально-стилистического сохранения авторской пунктуации при переводе на узбекский язык.

Kirish. XX asr ingliz modernizmi badiiy tafakkur tarixida voqelikni tashqi hodisalar ketma-ketligi orqali emas, inson ongining bevosita harakati, xotira, taassurot, sezgi va assotsiatsiyalar dinamikasi orqali tasvirlashga intilgan adabiy hodisa sifatida alohida o‘rin tutadi. Virginia Vulf ijodida ushbu tamoyil roman kompozitsiyasidan tortib gapning ichki qurilishigacha bo‘lgan barcha sathlarda namoyon bo‘ladi. “Mrs Dalloway” 1925-yilda nashr etilgan bo‘lib, bir kunlik vaqt doirasida Klarissa Dallovey va Septimus Uorren Smitning ichki dunyosini o‘zaro parallel tarzda ochadi. Asarning tashqi syujeti nisbatan ixcham bo‘lsa-da, qahramon xotirasi, ichki nutqi va assotsiativ tafakkuri hisobiga matnning psixologik va semantik ko‘lami nihoyatda kengayadi[21; B.10-11].

Roman poetikasini faqat “ong oqimi” termini bilan izohlash yetarli emas. Vulf ongning harakatini leksik tanlov, sintaktik cho‘zilish, takror, ritmik parallelizm va ayniqsa tinish belgilarining noodatiy funksional yuklanishi orqali grafik shaklga keltiradi. Punctuation matnda grammatik chegaralarni belgilash bilan birga, ovoz, pauza, tezlik, ikkilanish, ichki dialog, xotiraning to‘satdan yorib kirishi va emotsional portlashni boshqaruvchi poetik mexanizmga aylanadi. Emily Rials “Mrs Dalloway” punktuatsiyasini personaj, narrator, tana va o‘zlikni ifodalash strukturalari bilan bog‘lab, tinish belgilaridagi farqlar o‘quvchining sahifa va unda tasvirlangan ongni qabul qilish tajribasiga bevosita ta’sir qilishini ta’kidlaydi [18; B. 163-169].

Maqolaning dolzarbligi ikki omil bilan belgilanadi. Birinchidan, o‘zbek punktuatsiyashunosligida tinish belgilarining normativ-grammatik vazifalari nisbatan keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, modernistik nasrda muallif punktuatsiyasining psixologik, emotsional-ekspressiv va estetik funksiyalarini alohida poetik tizim sifatida tahlil qilish zarurati mavjud. Ikkinchidan, Vulf asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda murakkab sintaktik struktura, ong oqimi, individual uslub va ramziy obrazlarni saqlash masalasi dolzarb tarjimashunoslik muammosi sifatida qayd etilmoqda. Shu sababli punktuatsiya tarjimada “texnik” qatlam emas, balki muallif uslubining semantik va pragmatik komponenti sifatida baholanishi lozim [22; B.130-133].

Tadqiqotning maqsadi – “Mrs Dalloway” romanida tinish belgilarining qahramon ruhiy holatini, narrativ ovozlar almashinuvini, vaqt va xotira munosabatini hamda badiiy-estetik ritmni yuzaga chiqarishdagi funksiyalarini aniqlash va ularni o‘zbekcha talqinda funksional saqlash tamoyillarini asoslash. Tadqiqot obyekti sifatida romanning inglizcha original matni, predmet sifatida esa undagi muallif punktuatsiyasining emotsional-ekspressiv, narrativ, ritmik va pragmatik xususiyatlari olindi.

Adabiyotlar tahlili. Punktuatsiyani faqat yozuvdagi grammatik segmentatsiya vositasi deb tushunish zamonaviy stilistika talablariga to‘liq javob bermaydi. Jefri Nunberg punktuatsiyani yozma tilning mustaqil strukturaviy tizimi sifatida ko‘rib, uning sintaktik tuzilmani vizual tashkil

etishdagi rolini asoslaydi [16; 141 b.]. M. B. Parkes esa tinish belgilarining tarixiy taraqqiyotini pauza, ovoz va o'qish amaliyoti bilan bog'laydi; bu yondashuv badiiy matndagi grafik belgilarning prosodik ekvivalent sifatida ishlashini tushuntirish uchun muhimdir [17; 327 b.]. David Kristal ham punktuatsiya yozuvchi va o'quvchi o'rtasidagi ma'no boshqaruvining faol vositasi ekanini ko'rsatadi [6; B. 113-123].

Badiiy uslubni tahlil qilishda Leech va Shortning lingvostilistik modeli leksik, grammatik, nutqiy va kontekstual belgilarni yaxlit ko'rishga imkon beradi. Vulf nasrida tinish belgilari aynan shu sathlar kesishgan nuqtada ishlaydi: vergul yoki nuqtali vergul bir tomondan sintaktik birliklarni ajratsa, ikkinchi tomondan qahramon ongidagi semantik yaqinlikni saqlab turadi; tire grammatik uzilish bilan birga assotsiativ burilishni bildiradi; qavs esa asosiy narrativ oqim ichida ikkilamchi, ammo psixologik jihatdan muhim ovozni faollashtiradi [11; B.404].

“Mrs Dalloway”ni narratologik o'rganishda erkin o'zlashtirma nutq (free indirect discourse) markaziy kategoriyalardan biridir. Ushbu shakl uchinchi shaxs narratsiyasining grammatik ko'rinishini saqlagan holda personajning ichki ovozi, bahosi va emotsional ohangini narrator nutqiga singdiradi. Cambridge'dagi nazariy sharhda free indirect discourse uchinchi shaxs, o'tgan zamon narratsiyasida personaj ichki fikrlarini alohida “u o'yladi” tipidagi bosh gapga bo'ysundirmasdan ifodalash shakli sifatida izohlanadi. Vulfda tinish belgilarining vazifasi aynan narrator va personaj ovozi orasidagi qat'iy chegarani yumshatish bilan bog'liq. Dorrit Cohnning ongni badiiy tasvirlashga doir konsepsiyasi, Gerard Jenettening narrativ vaqt va fokalizatsiya haqidagi qarashlari ham “Mrs Dalloway”dagi punktuatsion dinamikaning mohiyatini anglashga yordam beradi [8; B.285]. Romanda tashqi xronologik vaqt Big Ben zarblari bilan o'lchansa, subyektiv vaqt bir jumla ichidayoq o'tmish, hozirgi lahza va taxminiy kelajak o'rtasida siljishi mumkin. Tinish belgisi ana shu vaqt qatlamlari orasidagi “ko'prik” yoki “kesim” vazifasini bajaradi. Vulfning o'zbek ilmiy muhitidagi qabul qilinishi ham faollashmoqda. 2026-yilda e'lon qilingan ingliz-o'zbek tarjima muammolariga bag'ishlangan tadqiqot “Mrs Dalloway” va “To the Lighthouse” misolida ong oqimi, murakkab sintaktik strukturalar, ramziy tasvir va individual uslubni tarjimada saqlash qiyinchiliklarini qayd etadi. O'zbek adabiyotshunosligidagi boshqa tadqiqotlarda “Dallovei xonim” Klarisaning ichki dunyosi, retrospektiv tasvir, ayol erki va ijtimoiy majburiyatlar kontekstida tahlil qilinmoqda. Biroq punktuatsiyaning o'zini alohida emotsional-estetik mexanizm sifatida original va o'zbekcha talqin munosabatida tizimli o'rganish hali kengaytirilishi lozim bo'lgan yo'nalishdir [23; B.100]. Shunday qilib, mavjud adabiyotlar uchta muhim nazariy tayanchni beradi: punktuatsiya –yozma tilning strukturaviy va prosodik tizimi; Vulf narratsiyasi – personaj va narrator ovozlarini erkin o'zlashtirma nutq orqali birlashtiruvchi modernistik model; tarjima esa sintaktik va grafik shaklni faqat normativ moslashtirish emas, balki uning funksional-estetik qiymatini qayta yaratish jarayonidir. Mazkur

maqola shu uch yoʻnalishni birlashtirib, “Mrs Dalloway” punktuatsiyasini emotsional-ekspressiv poetika nuqtai nazaridan tahlil qiladi.

Natijalar. Tahlil natijasida “Mrs Dalloway” punktuatsiyasining kamida yetti asosiy funksional tipi aniqlandi: 1) ong oqimini ritmik segmentatsiyalash; 2) assotsiativ burilishni belgilash; 3) narrator va personaj ovozlari yaqinlashtirish; 4) retrospektiv vaqtga oʻtishni grafik signal bilan koʻrsatish; 5) emotsional intensivlikni oshirish; 6) aytilmagan yoki tugallanmagan mazmunni implikativ tarzda saqlash; 7) matnning vizual-estetik ritmini boshqarish.

1. Tire: assotsiativ sakrash va ichki ovozning yorilishi. Roman boshidayoq Klarissaning ertalabki taassuroti tasvirida tire odatiy izohlovchi belgi doirasidan chiqib, sezgi va xotira oʻrtasidagi keskin oʻtishni tashkil qiladi. “what a morning—fresh as if...” tipidagi qurilishda tire obyektiv voqea bayonidan subyektiv bahoga oʻtish chegarasini grafik ravishda koʻrsatadi. Keyingi fragmentlarda tirelar bir jumla ichida xotira, savol, eslashga urinish va hozirgi idrokning almashishini tezlashtiradi. Natijada gap “tekis” sintaktik chiziqli boʻylab emas, ongning tabiiy sakrashlari asosida rivojlanadi [21; B.3]. Tire Vulfda ikki qarama-qarshi effektini bir vaqtda yuzaga keltiradi: u matnni uzadi va shu bilan birga uzilgan boʻlaklarni bitta psixologik oqimga birlashtiradi. Grammatik nuqtai nazardan alohida gaplar sifatida berilishi mumkin boʻlgan fikrlar tire yordamida bitta ruhiy lahzaning tarkibiy qismlariga aylanadi. Bu usul tarjimada nuqta bilan almashtirilsa, assotsiativ uzluksizlik susayadi; vergul bilan almashtirilsa, ichki burilishning keskinligi yoʻqoladi. Shuning uchun tire funksional ekvivalentlik nuqtayi nazaridan saqlanishi kerak boʻlgan mualliflik belgilaridan biridir.

2. Nuqtali vergul: ong oqimidagi “yumshoq chegara”. Vulf nasrida nuqtali vergul mustaqil fikrlar orasida nuqtadan kuchsizroq, verguldan kuchliroq chegara yaratadi. U tashqi kuzatuv, xotira va ichki bahoni bitta sintaktik makonda ushlab turadi. Bu belgi, ayniqsa, uzun periodik jummalarda psixologik materialni mayda boʻlaklarga parchalamasdan, oʻquvchiga nafas va semantik yoʻnalish beradi. Rialslarning kuzatuviga koʻra, “Mrs Dalloway”dagi sintaktik va punktuatsion qurilish oʻquvchining personaj ongiga kirish tajribasini belgilaydi [18; B.163-169]. Oʻzbek tilida nuqtali vergulning badiiy nasrda qoʻllanish chastotasi ingliz modernistik matnidagi kabi boʻlmasligi mumkin. Tarjimon uni koʻpincha nuqta yoki vergul bilan almashtirishga moyil boʻlishi ehtimol. Biroq Vulfda bunday almashtirish faqat grafik oʻzgarish emas: nuqta ong oqimini mustaqil hukmlarga boʻladi, vergul esa semantik chegarani haddan tashqari yumshatadi. Shu sababli nuqtali vergulning tarjimadagi taqdiri muallif ritmini saqlash mezonlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

3. Qavs: ikkilamchi ong qatlamining faollashuvi. “Mrs Dalloway”da qavs ichidagi birliklar koʻpincha asosiy gapning grammatik rivojiga majburiy boʻlmagan, biroq personajning bahosi, eslatmasi, tuzatishi yoki ichki izohini beradi. Qavs matnning ikki ovozli tabiatini kuchaytiradi:

tashqi narrativ oqim davom etayotgan bir paytda, ichki ong “yon kanal” orqali qo‘shimcha signal uzatadi. Shu sababli qavsni oddiy kiritma konstruksiya belgisi deb emas, psixologik polifoniyani tashkil etuvchi grafik vosita deb baholash mumkin. Qavsning estetik samarasi uning vizual cheklanganligida: qavs ichidagi fikr bir vaqtning o‘zida matnga tegishli ham, asosiy oqimdan nisbatan chetda ham turadi. Bu holat xotiraning tasodifiy parchasi, ichki e‘tiroz yoki o‘z-o‘zini tuzatishning tabiatiga mos keladi. Tarjimada qavsni olib tashlab, mazmunni asosiy gapga singdirish semantik axborotni saqlashi mumkin, ammo “ichki ovozning chetdan eshitisli” effektini yo‘qotadi.

4. So‘roq belgisi: ichki dialog va o‘z-o‘zini tekshirish. Vulf qahramonlari ko‘pincha savolni tashqi suhbatdoshga emas, o‘z xotirasi va idrokiga yo‘naltiradi. Peter Walsh bilan bog‘liq eshlashlarda “was that it?” kabi qisqa savollar xotiraning ishonchsizligini, ongning o‘zini tekshirayotganini va o‘tmishni qayta tiklash jarayonini ko‘rsatadi. Bunday savollar narrativni ma’lumot berishdan psixologik jarayonni namoyish qilishga o‘tkazadi. So‘roq belgisi shu tariqa epistemik noaniqlikning grafik ko‘rsatkichiga aylanadi. Personaj nimanidir bilmayotgani emas, balki bilgan narsasini ayni paytda qayta ko‘rib chiqayotgani muhim. O‘zbekcha tarjimada savol konstruksiyasining ritorik yoki haqiqiy savol sifatida qanday shakllantirilishi qahramonning ruhiy pozitsiyasiga ta’sir qiladi. “Shundaymidi?” kabi ixcham shakllar xotiraning uzilib-qaytish ritmini saqlashga xizmat qilishi mumkin.

5. Undov belgisi: sezgi intensivligi va ichki portlash. Roman boshidagi “What a lark! What a plunge!” singari qisqa undovli tuzilmalar Klarissaning hozirgi tongni yoshlik xotirasi bilan emotsional bog‘lashini keskinlashtiradi. Bu yerda undov belgisi shunchaki kuchli hisni bildirmaydi; u uzun, oqimli sintaksis orasida qisqa emotsional impuls hosil qilib, ritmni keskin o‘zgartiradi. Undovli segmentlar o‘quvchiga personaj hissiyotining “tayyor tavsifi”ni emas, uning zarbasini his qildiradi.

6. Vergul: sintaktik cho‘zilish va sezgilar ketma-ketligi. Vulfning uzun jumllalarida vergullar ko‘pincha tasvir, harakat, xotira va hissiy baholarni bir-biriga ulab, ketma-ket keluvchi idrok birliklarini yaratadi. Bu usul ongning bir obyektga uzoq to‘xtab qolmasdan, ko‘rishdan eshitishga, tashqi detalldan xotiraga, xotiradan bahoga o‘tishini modellashtiradi. Vergulning ko‘pligi “xato” yoki ortiqcha segmentatsiya emas, balki ongning ritmik sintaksisidir.

7. Nuqta va fragmentatsiya: emotsional yakun hamda semantik zarba. Vulf nasri ko‘pincha uzun sintaktik oqimlar bilan tavsiflansa-da, aynan shu fon ichida qisqa gap va nuqta kuchli stilistik kontrast yaratadi. Nuqta ong oqimini vaqtincha to‘xtatib, hukm, anglash yoki ruhiy zarbani alohida ajratadi. Demak, nuqtaning ekspressivligi uning o‘zida emas, balki oldingi va keyingi sintaktik ritm bilan oppozitsiyasida yuzaga keladi.

Natijalarni chuqurlashtirish maqsadida punktuatsion birliklar uch sathda qayta guruhlandi: mikrostruktur sathda alohida belgi va uning gap ichidagi pozitsiyasi; mezostruktur sathda belgi ishtirokidagi sintaktik butunlik va ichki monolog; makrostruktur sathda esa punktuatsion ritmning roman kompozitsiyasi, fokalizatsiya va vaqt modeli bilan aloqasi. Ushbu uch sathli kuzatuv Vulf punktuatsiyasining alohida belgilar yig'indisi emas, balki matnning psixologik ritmini boshqaruvchi tizim ekanini ko'rsatadi.

Puntuatsion ritm va vaqt poetikasi o'rtasida ham barqaror aloqa kuzatiladi. Big Ben zarblari obyektiv vaqtni eslatga, uzun vergulli va nuqtali vergulli tuzilmalar subyektiv vaqtni kengaytiradi; tire, qavs va qisqa savollar esa xotira bilan hozirgi lahza orasidagi tezkor almashinuvni ko'rsatadi. Natijada grammatik vaqt kategoriyasi yetarli bo'lmagan joyda punktuatsiya vaqtning psixologik tajribasini grafik tarzda modellashtiradi. Erkin o'zlashtirma nutqda tinish belgilarining ahamiyati ayniqsa yuqori. Narratorning uchinchi shaxs shakli saqlanib qolgan bo'lsa-da, savol, undov, tire va ritmik vergullar personajning individual emotsional intonatsiyasini narrator gapiga singdiradi. Shu sababli punktuatsiya narrator va personaj ovozi o'rtasidagi chegarani yumshatuvchi "ovozi markeri" sifatida talqin qilinishi mumkin.

Tarjimaviy tahlil nuqtayi nazaridan uchta xavf aniqlandi: normativlashtirish, segmentatsiya va emotsional neytrallashtirish. Normativlashtirishda muallifning noodatiy punktuatsion ritmi o'zbek adabiy me'yoriga moslashtiriladi; segmentatsiyada uzun jumlar qisqa gaplarga bo'linadi; emotsional neytrallashtirishda undov, tire, qavs yoki ritorik savolning funksional yuki kamayadi. Bunday o'zgarishlar mazmuniy axborotni saqlashi mumkin, ammo muallif uslubining psixologik va estetik komponentini susaytiradi.

O'zbek punktuatsiyashunosligi bilan qiyoslash shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida ham tinish belgilarining qo'llanishi tuzilish, mazmun va ohangning birligi asosida izohlanadi. N. Mahmudov, A. Madvaliyev, N. Mahkamov va D. Andaniyozova zamonaviy o'zbek punktuatsiyasi me'yorlarini tizimlashtirgan; K. Nazarov tinish belgilarini vazifa va qo'llanish o'rniga ko'ra tasniflagan; H. G'oziyev punktuatsiyaning tarixiy taraqqiyotini, G'. Abdurahmonov esa uni o'qitish metodikasini yoritgan. Ushbu nazariy baza Vulf matnidagi individual punktuatsiyani o'zbek tilidagi normativ tizim bilan qiyoslash uchun metodologik tayanch beradi.

Mazkur tahlil asosida "puntuatsion profil" tushunchasini qo'llash taklif etiladi. Puntuatsion profil – muallif yoki personaj nutqida muayyan belgilar kombinatsiyasi, ularning sintaktik pozitsiyasi va funksional takrorlanishi orqali yuzaga keladigan individual grafik-uslubiy modeldir. "Mrs Dalloway"da Klarissa bilan bog'liq fragmentlarda assotsiativ, sezgir va ritmik oqim, Septimus bilan bog'liq qismlarda esa keskin uzilish, savol, undov va fragmentatsiya kuchayishi mumkinligi keyingi korpus tadqiqoti uchun tekshiriladigan gipoteza sifatida ilgari suriladi.

Klarissa Dallovey bilan bog‘liq fragmentlarda punktuatsion profilning asosiy xususiyati sifatida fikr, sezgi va xotira qatlamlarining bir-biriga yumshoq va assotsiativ ravishda ulanib borishi taxmin qilinishi mumkin. Uning tashqi olamni kuzatishi ko‘pincha bir vaqtning o‘zida shaxsiy xotira, ichki baho va o‘tmishdagi tajribalarni faollashtiradi. Bunday holatda vergullar, nuqtali vergullar va tirelar faqat sintaktik chegaralarni belgilamaydi, balki tashqi kuzatuvdan ichki kechinmaga, hozirgi zamondan xotiraga va bir assotsiatsiyadan ikkinchisiga o‘tishning grafik-ritmik mexanizmini hosil qiladi. Masalan, roman boshidagi “what a morning–fresh as if issued to children on a beach” konstruksiyasida tire tashqi sezgi bilan subyektiv-assotsiativ baho o‘rtasidagi burilishni grafik jihatdan ko‘rsatadi. Shu ma’noda Klarissaning punktuatsion profilini shartli ravishda “assotsiativ-ritmik profil” sifatida tekshirish mumkin.

Septimus Uorren Smit bilan bog‘liq fragmentlarda esa boshqa turdagi punktuatsion tashkil topish mavjudligi haqidagi gipotezani ilgari surish mumkin. Septimusning psixologik kechinmalari keskinligi sababli uning perspektivasiga yaqinlashgan matn qismlarida savol, undov, keskin sintaktik uzilishlar, qisqa segmentlar va fragmentatsiyaning funksional faolligi oshishi ehtimoli mavjud. Bunday punktuatsion vositalar personajning ruhiy holatini to‘g‘ridan-to‘g‘ri nomlamasdan turib ham uning idrokidagi beqarorlik, keskinlik va tashqi hamda ichki voqelik chegaralarining murakkablashuvini matnning grafik va ritmik sathida namoyon qilishi mumkin. Bunda punktuatsiya personaj psixologiyasini tavsiflovchi yordamchi vosita emas, balki uni badiiy shakllantirishda qatnashuvchi strukturaviy komponentga aylanadi.

Shu nuqtayi nazardan, Klarissa va Septimus fragmentlarini qiyoslash alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Ikkala personaj ham bir shahar va bir kun doirasidagi voqelikni idrok etadi, biroq ularning ichki tajribasi bir xil emas. Agar korpus tahlili natijasida Klarissa bilan bog‘langan matn qismlarida uzunroq sintaktik periodlar, vergul va nuqtali vergul orqali bog‘langan assotsiativ qatorlar ustunligi, Septimus fragmentlarida esa savol, undov, tire, nuqta va qisqa segmentlarning nisbatan yuqori faolligi aniqlansa, punktuatsiya personajlarning individual ong modelini differensiallashtirishda ishtirok etadi, degan xulosani empirik asoslash mumkin bo‘ladi. Bunday natija muallif punktuatsiyasini faqat umumiy uslub kategoriyasi sifatida emas, balki fokalizatsiya va personaj individuallashtirishning grafik vositasi sifatida o‘rganishga imkon beradi.

1-jadval

“Mrs Dalloway”da punktuatsion birliklarning ko‘p sathli funksional tasnifi

Belgi	Sintaktik sath	Psixologik funksiya	Narrativ funksiya	Estetik natija
<i>Tire</i>	Gap ichidagi uzilish/burilish	Assotsiativ sakrash	Ovoz va vaqt almashinuvi	Keskinlik, dinamizm

<i>Nuqtali vergul</i>	Yarim mustaqil bloklar	Fikr qatlamlarini tutashirish	Ong oqimini segmentlash	Uzoq ritmni saqlash
<i>Qavs</i>	Kiritma/yon izoh	Ichki sharh, o‘z-o‘zini tuzatish	Ikkinchi ovozn faollashtirish	Polifonik effekt
<i>So‘roq</i>	Savol konstruksiyasi	Ikkilanish, xotirani tekshirish	Ichki dialog	Noaniqlik va taranglik
<i>Undov</i>	Emotsional segment	Affektiv portlash	Fokalizatsiyani kuchaytirish	Intensivlik
<i>Vergul</i>	Uyushish/ketma-ketlik	Sezgi oqimi	Tasvir va xotirani ulash	Ritmik davomiylik
<i>Nuqta</i>	Tugallanish/fragment	To‘xtash, hukm	Oqimni kesish	Semantik zarba

Jadvaldagi funksional tasnifdan ko‘rinadiki, “Dallovey xonim” romanida tinish belgisining estetik qiymati uning alohida holdagi grammatik vazifasi bilan emas, balki sintaktik qurilish, personaj psixologiyasi va narrativ kontekst bilan o‘zaro munosabati orqali yuzaga keladi. Bir belgi bir vaqtning o‘zida bir necha sathda faoliyat ko‘rsatadi: sintaktik tuzilmani tashkil qiladi, personaj ruhiy holatini vizuallashtiradi, narrativ ovoz yoki vaqt almashinuvini boshqaradi va yakunda muayyan emotsional-estetik effektini hosil qiladi.

Umumiy natija shuni ko‘rsatadiki, “Mrs Dalloway” punktuatsiyasi grammatik, prosodik, psixologik va narrativ funksiyalarning kesishgan tizimidir. Tinish belgisi qahramonning “nima o‘ylayotgani”ni emas, ko‘pincha “qanday o‘ylayotgani”ni ko‘rsatadi. Shu jihatdan punktuatsiya Vulf modernizmining mikropoetik modeli sifatida namoyon bo‘ladi.

2-jadval.

Muallif punktuatsiyasini o‘zbekchaga tarjima qilishda funksional ekvivalentlik mezonlari

Originaldagi hodisa	Mumkin bo‘lgan o‘zgarish	Yo‘qolish xavfi	Tavsiya
<i>Uzun vergulli period</i>	Qisqa gaplarga bo‘lish	Ong oqimi ritmi	Segmentatsiyani minimal darajada qo‘llash
<i>Tireli assotsiativ burilish</i>	Nuqta/vergul bilan almashtirish	Keskin psixologik burilish	Funksional keskinlikni saqlash
<i>Nuqtali vergul</i>	Nuqta bilan almashtirish	Semantik bloklar birligi	Yarim mustaqil bog‘lanishni saqlash
<i>Qavsli ichki izoh</i>	Asosiy gapga singdirish	Ikkinchi ovoz	Grafik chetlashuvni imkon qadar saqlash
<i>Ritorik/ichki savol</i>	Darak gapga aylantirish	Epistemik noaniqlik	Savol modalitetini saqlash
<i>Qisqa undovli segment</i>	Neytral darak gap	Affektiv intensivlik	Emotsional impulsni qayta yaratish

Mazkur model muallif punktuatsiyasini tarjimada mexanik ravishda ko‘chirish yoki o‘zbek tili me‘yorlariga bir tomonlama moslashtirishdan ko‘ra, uning badiiy vazifasini aniqlab, shu

vazifani tarjima tilining imkoniyatlari orqali qayta yaratish zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan jadval Virjiniya Vulf asarlarining inglizcha originali va o'zbekcha tarjimasini qiyosiy o'rganishda muallif punktuatsiyasining saqlanishi, transformatsiyasi va kompensatsiyasini baholash uchun amaliy tahlil mezon sifatida xizmat qilishi mumkin.

Muhokama. Olingan natijalar Vulf punktuatsiyasini "muallif punktuatsiyasi" tushunchasi doirasida qayta baholash zarurligini ko'rsatadi. Muallif punktuatsiyasi me'yorni shunchaki buzish emas. U normativ imkoniyatlardan individual poetik maqsadda foydalanish, mavjud belgining funksional yukini kengaytirish yoki belgilar kombinatsiyasi orqali o'ziga xos ritmik-semantik effekt yaratishdir. "Mrs Dalloway"da tinish belgilarining aksariyati formal jihatdan ingliz punktuatsiyasi me'yoriga zid emas; individual uslub ularning chastotasi, joylashuvi, sintaktik muhit va narrativ vazifa bilan bog'lanishida namoyon bo'ladi.

Bu xulosa punktuatsiyaning emotsional-ekspressiv tabiati haqida muhim nazariy natija beradi: ekspressivlik belgining lug'aviy "ma'nosi" emas, kontekstual munosabat natijasidir. Masalan, tire har doim hayajonni anglatmaydi. Ammo tashqi tasvirdan ichki xotiraga keskin o'tish nuqtasida kelgan tire narrativ chegarani psixologik chegaraga aylantiradi. Xuddi shuningdek, nuqtali vergulning estetik funksiyasi uning grammatik ta'rifidan emas, uzun ong oqimini qaysi darajada bo'lib va ayni paytda birlashtirib turishidan kelib chiqadi.

Tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan bunday yondashuv "punktuatsion ekvivalentlik" tushunchasini ilgari surish imkonini beradi. Ekvivalentlik har bir inglizcha belgini o'zbekchada aynan shu belgi bilan mexanik takrorlash degani emas. Asosiy mezon – originaldagi funksiyani qayta yaratish. Agar tire xotiraning to'satdan kirib kelishini ko'rsatsa, tarjimada ham shunga teng ritmik va psixologik keskinlik saqlanishi kerak. Agar nuqtali vergul bir-biriga yaqin, ammo mustaqil ong bo'laklarini tutashtirsa, tarjimada ularni alohida gaplarga bo'lishdan oldin bunday qarorning estetik oqibati baholanishi lozim.

Mona Baker tarjimada ekvivalentlikni turli sathlarda ko'rish zarurligini ta'kidlaydi; badiiy tarjimada grammatik va matniy ekvivalentlik pragmatik ta'sirdan ajratib bo'lmaydi. Vulf misolida punktuatsiya aynan matniy va pragmatik ekvivalentlik kesishmasida turadi. Belgining o'zi saqlanib, gap sintaksisi keskin o'zgartirilsa ham original effekt yo'qolishi mumkin; aksincha, ayrim hollarda o'zbek tilining tabiiy sintaksisiga mos boshqa grafik yechim originalning psixologik ritmini yaxshiroq bera oladi [3; B.369].

"Mrs Dalloway"ning o'zbekcha talqinini o'rganishda yana bir metodologik ehtiyotkorlik talab etiladi. O'zbek ilmiy nashrlarida asar "Dallovey xonim" shaklida muhokama qilinadi va ingliz-o'zbek tarjima muammolari bo'yicha yangi ishlar paydo bo'lmoqda. Biroq muayyan o'zbek nashrining bibliografik pasporti, tarjimon tahriri va nashr varianti tekshirilmasdan, punktuatsion farqlarni "tarjimon xatosi" sifatida baholash ilmiy jihatdan to'g'ri emas.

Tadqiqot natijalari amaliy jihatdan uch yoʻnalishda qoʻllanishi mumkin. Birinchisi, “Badiiy matn tahlili”, “Stilistika”, “Tarjima nazariyasi va amaliyoti” fanlarida modernistik matnni mikrostilistik tahlil qilish uchun. Ikkinchisi, Vulf asarlarining yangi oʻzbekcha tarjima va tahrirlarida muallif ritmini tekshirish uchun “punktuatsion xarita” tuzishda. Uchinchisi, ingliz va oʻzbek muallif punktuatsiyasini qiyosiy oʻrganishda funksional tasnif sifatida. Bunda belgi → kontekst → psixologik effekt → estetik funksiya → tarjima yechimi modeli amaliy tahlil algoritmi boʻlib xizmat qiladi.

Natijalar shuningdek, muallif punktuatsiyasi boʻyicha korpus tadqiqotlari uchun istiqbol ochadi. Kelgusida romandagi tire, nuqtali vergul, qavs, soʻroq va undov belgilarining chastotasi avtomatik hisoblanib, ularning Klarissa, Septimus, Peter Walsh kabi personajlar fokalizatsiyasidagi taqsimoti qiyoslanishi mumkin. Bunday kvantitativ tekshiruv mazkur sifat tahlilida aniqlangan funksional tendensiyalarni statistik jihatdan sinash imkonini beradi.

Xulosa. Virginia Vulfning “Mrs Dalloway” romanida tinish belgilari grammatik segmentatsiya chegarasidan chiqib, modernistik poetikaning faol komponentiga aylanadi. Tire assotsiativ sakrash va ichki ovoz burilishini, nuqtali vergul ong oqimidagi yumshoq chegarani, qavs ikkilamchi psixologik qatlamni, soʻroq belgisi oʻz-oʻzini tekshirish va epistemik noaniqlikni, undov belgisi emotsional impulsni, vergul sezgi va xotira oqimining ritmik davomiyligini, nuqta esa semantik zarba va vaqtinchalik ruhiy toʻxtashni yuzaga chiqaradi. Tadqiqotning asosiy ilmiy natijasi punktuatsiyani “belgi → sintaktik tuzilma → psixologik holat → narrativ funksiya → estetik effekt” tizimida oʻrganishning samarali ekanini koʻrsatishdan iborat. Bu yondashuv muallif punktuatsiyasini meʼyordan chekinish sifatida emas, individual uslub va badiiy tafakkurni grafik-sintaktik shaklda voqelanitiruvchi poetik mexanizm sifatida talqin qilish imkonini beradi. Tarjima nuqtayi nazaridan esa tinish belgilarining formal emas, funksional ekvivalentligini saqlash ustuvor boʻlishi kerak. Oʻzbekcha matnda grammatik tabiiylik muhim boʻlsa-da, originalning pauza, tezlik, uzilish, ichki ovoz va emotsional intensivlik tizimi yoʻqolmasligi lozim. Shuning uchun Vulf nasrini tarjima va tahrir qilishda punktuatsion konfiguratsiya muallif uslubining ajralmas qismi sifatida alohida nazorat qilinishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Abdurahmonov Gʻ. Punktuatsiya oʻqitish metodikasi. – Toshkent, 1968.
2. Bahridinova B. Zamonaviy oʻzbek punktuatsiyasi asoslari. – Toshkent, 2015.
3. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. – London; New York: Routledge, 2018. – XVIII, 369 p.

4. Chatman S. Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 1978. – 277 p.
https://books.google.co.uz/books?id=0atEjwEACAAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gb_s_summary_r&cad=0
5. Cohn D. Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction. – Princeton: Princeton University Press, 1978. – 331 p.
<https://doi.org/10.2307/j.ctvzxx9vd>
6. Crystal D. Making a Point: The Pernickety Story of English Punctuation. – London: Profile Books, 2015. – p. 113-123.
7. G‘oziyev H. O‘zbek punktuatsiyasining tarixiy taraqqiyoti. – Toshkent: Fan, 1979.
<https://n.ziyouz.com/kutubxona/barcha-kitoblar?showall=1>
8. Genette G. Narrative Discourse: An Essay in Method / transl. J. E. Lewin. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980. – 285 p.
https://www.academia.edu/78662276/Narrative_Discourse_An_Essay_in_Method
9. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English. – London: Longman, 1976. – XV, 374 p. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2122385>
10. Karimova I. B. Analysis of Numbers in Linguistics (in the Example of English and Uzbek Languages) // Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Vol. 4. – No. 4. – B. 190–194. – DOI: 10.5281/zenodo.10970240.
<https://mjstjournal.com/index.php/mjst/issue/view/25>
11. Leech G. N., Short M. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. 2nd ed. – Harlow: Pearson Longman, 2007. – XIII, 404 p.
https://nibmehub.com/opac-service/pdf/read/Style%20in%20Fiction%20_%20a%20Linguistic%20introduction%20to%20English%20fictional%20prose.pdf
12. Mahmudov N., Madvaliyev A., Mahkamov N. O‘zbek tili punktuatsiyasining asosiy qoidalari. – Toshkent: O‘zbekiston NMIU, 2015. – 88 b.
13. Mahmudov N., Madvaliyev A., Mahkamov N., Andaniyozova D. O‘zbek tili me‘yorlari (punktuatsiya). – Toshkent: Zamin nashr, 2021. – 232 b.
14. Mamatova M. O‘zbek tilida tinish belgilari (punktuatsiya) // Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – T. 2. – № 12. – B. 637–643.
15. Nazarov K. Tinish belgilari va yozma nutq. – Toshkent, 1974.
16. Nunberg G. The Linguistics of Punctuation. – Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information, 1990. – IX, 141 p. – (CSLI Lecture Notes, No. 18).

17. Parkes M. B. *Pause and Effect: An Introduction to the History of Punctuation in the West*. – Aldershot: Scolar Press, 1992. – XVI, 327 p.
18. Rials E. The Weight of “Formal Obstructions” and Punctuation in Mrs. Dalloway and Pointed Roofs // *Virginia Woolf and Her Female Contemporaries* / ed. J. Vandivere, M. Hicks. – Liverpool: Liverpool University Press, 2016. – P. 163-169.
19. Woolf V. *A Room of One’s Own*. – London: The Hogarth Press, 1929. – 172 p.
https://archive.org/details/woolf_aroom
20. Woolf V. *Mrs Dalloway in Bond Street* // *The Dial*. – 1923. – Vol. LXXV. – Elektron nashr: Project Gutenberg, eBook No. 63107.
<https://www.gutenberg.org/files/63107/63107-h/63107-h.htm>
21. Woolf V. *Mrs Dalloway*. – New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1925. – p-3. Elektron matn: Project Gutenberg, eBook No. 71865.
<https://www.gutenberg.org/files/63107/63107-h/63107-h.htm>
22. Xonto‘rayeva Y. English–Uzbek Translation Problems of Modernist Prose: A Study of Virginia Woolf’s Works // *Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar*. – 2026. – Vol. 3. – No. 7. – B. 130-133. – DOI: 10.67227/mn0nmr72. 130-133-b.
23. Xudoykulova Z. Ingliz va o‘zbek nasrida ayol erki muammolari // *Til va adabiyot.uz*. – 2026. – № 6 (74). – B. 100